

ORDNAR OCH KUNGLIGHET

Dagens Nyheter publicerar här ett kapitel ur tredje delen av Herbert Tingstens memoarer, som utkommer på Norstedts i augusti. Tingsten uppehåller sig i detta avsnitt vid ordensväsendets förljugenhet och fjäsket kring monarkin och berättar några episoder från sammankomsterna i Vitterhetsakademins på fyrtalet.

Den YTLIGA FORM av fåfänga och ärelystnad som kallas för snobberi — med kunglighet, ordensväsen, akademier och titlar i brännpunkten — har under den tid jag kan överblicka undergått en värdeminskning i offentlig debatt och privata samtal. Som representant för den gamla hållningen, som nu ter sig både inskränkt och hederlig, kan jag ta min far. Han var barnsligt och öppet glad över utmärkelser. Varje gång han fick en orden — Vasen, Nordstjärnan, ett par utländska dekorationer på grund av att han ordnade med smyckande av gatorna vid kungabesök, slutligen det efterlängjade kommandörskorset — tog han ett nytt fotografi i den äldriga fracken, som eljest nästan aldrig användes. Han berättade belåtet om att han en gång bjudits till supé på Slettet. Han hade en viss svaghet för mina adliga eller eljest "fina" kamrater i skolan och var nöjd då jag hade sådant umgänge. Detta gick ihop med stolthet över den bondiska härkomsten och en stundom uttryckt ovilja mot överheten, kungliga, adel och ståndspersoner. Till det myckna som jag ångrar i mitt uppträdande mot honom hör att jag som gymnast och student ironiserade över de skilda formerna av prestigejakt.

En annan attityd var förhärskande i den miljö som blev min. Radikaler och socialdemokrater sade ofta nej till ordnar, exempelvis, och inom högre socialgrupper kunde förmärkas en tävlan mellan två riktningar som båda var påverkade av snobberi: de som tog emot ordnar och de som sade nej. Då en mängd ministrar, landshövdingar och generaldirektörer avstär från dessa prydnader, har det rent av kunnat påstås vara ett bevis på självständighet och moraliskt mod att inte säga nej; en intelligent dam bland mina bekanta förbluffade mig häromåret genom att tala om sin makes mottagande av en hög orden ungefär som om han varit en motståndsmän. De som tar emot ordnar skyller gärna ifrån sig på konventioner och tryck från överordnade; en del dignitärer vägrar inför enklare dekorationer men nappar då Serafimerns bjuds dem; ordensvägrarna vill gärna tala om vilka möjligheter de haft. Denna ambivalens (för att använda ett

Dåvarande kronprinsparet och prins Eugen anländer till Vitterhetsakademins högtidsdag 1947 tillsammans med professor Martin Olsson.

modeord) synes sträcka sig över hela snobberifältet.

Karaktäristiskt för en senare tids situation synes mig vara att motiveringen för överhetsnobberiet blivit mera subtil och defensiv. Man talar inte gärna längre om kunglig auktoritet och om kungatruhet, om behovet av att visa förtjänsten en synlig uppskattning, om titlarnas värde i en social hierarki. I upplysta kretsar sägs eller antys att det hela är litet löjligt, men från denna tanke reser sig en ny försvarsposition: den som tar det löjliga allvarligt är mest löjlig, och därför är den som kritiserar de bestående formerna eller inte rättar sig efter dem en löjlig person. "Inte bryr jag mig om detta", säger man, "men varför inte i småsaker böja sig för traditionen?" Och så tackar man ja till ordnarna, går mangrant på kungamiddagar och är glad över rang och titlar. En sekundär försvarslinje är sedan Bagehots tid att tala om massornas glädje över upptåg och prydnader, över kortteger vid kungabesök, kammarherrar och serafimerriddare i ståt under trontalet. Detta ganska oskyldiga självbedrägeri kulminerar då partierna förklarar monarkin vara en alltför liten sak att bråka om, fastän de alla vet att öppen republikanism skulle betydligt massor av förlorade röster.

Själv har jag, delvis kanske i reaktion mot min barndomsmiljö, varit antisnobberist så länge jag haft någon mening i dessa ting. Kunglighet och ordnar har framstått som symbolen för den sociala hierarkin, som en utsmyckning av en

struktur som i och för sig är obehaglig. Detta innebär naturligtvis inte att jag är fri från snobberi, från denna speciellt låga art av föfänga. Jag blir förargad om jag blir dåligt placerad. Jag nämner hellre märkvärdiga än enkla bekanta. Då jag sagt nej till de kungamiddagar som under min tid chefredaktörer blev bjudna till var jag benägen att meddela förhållandet. Trots detta håller jag på antisnobberismen, anser det bättre att säga nej än att säga ja till ordnar och inbjudningar under betoning av trafikens löjlighet.

Som illustration till komplikationerna i detta det mänskliga eländets skråruprum skall jag ta upp en erfarenhet från så pass lång tid tillbaka att berättelsen inte gärna kan vara obehaglig för någon. På hösten 1947 blev jag invald i Vitterhetsakademien. Jag blev glad

över utmärkelsen, som jag hade Brusewitz att tacka för, särskilt som min gamle lärare sagt mig ha den ledande ställningen i min vetenskap och jag var den ende statsvetenskaparen vid hans sida. Jag inträdde i akademien med en föreläsning på högtidsdagen, där jag från sydstatsledaren Calhouns statslära kom fram till värdegemenskap och samregering; jag smickrades av att tala inför kronprins, kronprinsessa och eliten av landets humanister. Sammankomsterna en gång i månaden var rätt trevliga. Efter ett föredrag som inte var för långt och sällan uträkigt diskuterades några frågor med en viss högtidlighet. Sedan kom en i förhållande till

priset exceptionellt god middag, aväten vid småbord med fyra eller fem vid varje bord. Jag sökte om möjligt få sällskap med Brusewitz eller Eli Heckscher. Till kronprinsens, sedermera kungens, bord blev man kallad. Några gånger hörde jag till de kallade; jag tyckte att kungen verkade hyggelig och "vanlig" (vilket ju är fint hos en kung), men att professorerna var litet väl respektfulla och instämmande. Vid en föreningsuppé i Oslo då jag som föredragshållare placerades mellan norske kungen och kronprinsen fann jag att samtalet med de höga herrarna fördes utan dessa subalterna fasoner.

Senare kom ett par episoder som gjorde det omöjligt för mig att gå på sammanträdena i Vitterhetsakademien. Till inval i akademien föreslogs en person som gjort betydande donationer till bevarande av fornminnen men inte hade några vetenskapliga kvalifikationer. Även om förslaget inte klart stred mot stadgarna, var det ytterligt egendomligt, eftersom endast forskare brukade inväljas och diskussionerna om inval alltid gällde de vetenskapliga meriterna. Det meddelades emellertid under hand att kronprinsen önskade invalet, och vi uppmanades att inte säga oss emot det. Debatten började med att ett par medlemmar i allmänna ordalag förordade valet. För mig uppstod, liksom vid flera tillfällen i helt andra sammanhang, ett dilemma. Saken kunde ju anses betydelselös; att sätta sig emot förslaget måste för de flesta te sig både retsamt och löjligt — det var just ett sådant fall då det stämplas som löjligt att bråka. Jag hörde vid den tiden till de yngsta medlemmarna, vilket var ännu ett skäl att hålla tyst. Men jag ansåg förslaget olämpligt och hade klart för mig att om jag gick med på det, var det för att inte stöta de andra, av moralisk feighet. Med starka känslor av obehag begärde jag ordet och motiverade en negativ ståndpunkt. Diskussionen blev rätt lång, och jag var ensam opponent — Brusewitz var borta men instämde i efterhand med mig. Till min förvåning blev resultatet vid de dubbla voteringarna — en i en avdelning, en i akademins plenum — att den föreslagna visserligen blev invald med ett par rösternas majoritet, men att de som röstade nej eller avstod från att rösta tillsammans var ett flertal. An mera förvånad och chockerad blev jag

då vid den efterföljande middagen flera framstående gamla ledamöter, som kunde gjort invalet omöjligt genom ett ord av opposition, kom till mig och förklarade att jag naturligtvis hade rätt, men att de inte ansett sig kunna öppet ta avstånd från det kungliga förslaget. De hade av ren lojalitet eller konformism drivits att hålla tyst under debatten och sedan lättat sina samveten genom att avstå eller rösta nej. Sällan har en episod för mig tejt sig så obehaglig och så avslöjande. Jag förstod bättre smuslet i Haijbyaffären efter den-

na erfarenhet.

Naturligtvis vill jag inte antyda att de som uppträdde på detta sätt saknade moraliskt mod eller på något sätt var mindre anständiga människor än jag själv. Det moraliska mod som krävdes för att opponera var minimalt, och den väsentliga skillnaden mellan mig och de andra var att de påverkades av motiv och känslolägen som för mig var relativt främmande.

En annan episod något senare illustrerar likaledes stämningen i denna miljö. Medlemmarna fick på förhand i brev förfrågningar om de hade något emot att drottningen invaldes; samtidigt kom en bjudning från kungaparet. Jag hade naturligtvis ingen ovilja mot drottningen, som jag vid ett eller två tillfällen bugat mig för, men jag retades av serviliteten och svarade negativt, även denna gång ensam, och skrev sedan några kritiska ord om saken i tidningen. Dessa små händelser gav mig ett intryck av att snobberiet kring och vördnaden för kungligheten är en faktor även hos personer som står intellektuellt högt och har en yttre ställning som möjliggör total självständighet. Mina skrivelser om monarkin stimulerades av sådana iakttagelser. Det är givet att situationer av denna art kan uppstå i alla miljöer, men det tycks mig inte vara en giltig anledning till följsamhet och tystnad.

HERBERT TINGSTEN

REPLIKVÄXLING om Gustaf Hellström

Neدانständige replikväxling är föranledd av Herbert Tingstens artikel i söndagens nummer av Dagens Nyheter.

Kära Herbert.

Innan den tredje delen av Dina Minnen kommer ut vill jag säga Dig — och jag tycker att jag har ett slags vänskapens skyldighet att säga det offentligt — att något i Din skildring av Gustaf Hellström berört mig illa. Detta trots det Du hyggligt skriver om Dina vänliga känslor för Gustaf efter hans död. Det är riktigt vad Du säger att det funnits löjliga och ynkliga drag hos honom, ibland förenade med en fräck cynism. Men det fina med Gustaf — eller om man vill säga det högtidligare: det storartade hos den äldre Gustaf Hellström som vi bägge kände — var hur han övervann bägge delarna. Och en hel del av det bästa Gustaf Hellström skrivit handlar ju just om hur man övervinner ynklighet.

Jag var också närvarande vid Gustafs dödsbädd; såg hans plågor och hur han bemästrade dem och hörde, med djup rörelse, hans ord om det stoiska lugn han hade inför det som väntade honom. För mig var det inte alls något spel av kvasimanlighet i detta, utan ett utslag av en egenskap som också fanns i hög grad hos Gustaf: mod.

Din tillgivne
TOR BONNIER

Kära Tor.

Det tycks mig som om vi i allt väsentligt hade samma mening. Gustafs mod betvivlar jag inte alls, inte ens hans mod inför döden. Vad jag skriver i detta sammanhang gäller hans uttalanden om sina känslor, som tycktes mig vara en smula färgade av den "moralighetsideologi" jag talar om. Min uppskattning av Gustaf kanske inte blir tillräckligt klar därför att Dagens Nyheter artikel utesluter vad jag skrev om Gustaf den 22

augusti 1955 i min recension av Holger Ahlenius utgåva:

Det ovanliga hos Hellström var att det i självrannsakan och självkritiken fanns ytterst litet av upplivande och försonande självtrivsel och självromantisering. De som ransakar sig själva brukar innerst inne finna något kostbart som förgyller synderna och bristerna, om inte annat så blir rannsakan själv ett bevis på den sökta noblessen. Hos Hellström saknades detta drag nästan fullständigt — något måste väl finnas av det för att prestationen skall bli möjlig. "Att dikta är att hålla domedag över sig själv": någon gång kanske Hellström använde det ordet, men i så fall var det med en ironi som gränsade till förakt. Han tog saken alltför bittert och alltför litet högtidligt för att se domaren eller den dömda i detta storhetens ljus.

Detta kan ses som svagheten i Hellströms helt eller halvt självbiografiska författarskap. Stellan Petreus är trots allt litet blek, litet ointressant. Konflikten inom Hellström kunde inte lösas eller mildras genom att själva ångesten gjordes till det stora, det frälsande, inte genom lyriska, religiösa eller ideologiska formler, vare sig fantasin var för svag eller klarsynen för stark. Samtidigt är det denna disharmoni utan utvägar, denna oförmåga av frigörelse, denna intensifiering av vardagsmänniskans situation som bidrar till att ge Hellströms författarskap dess egenart och betydelse. Man har också kunnat tala om anspråkslöshet och redbarhet, och visst är de orden riktiga. Men det är även naturligt att tala om mod, styrka, självtukt med ansatser till värdighet och intellektuell asketism, måttfullhet som ett värn mot det självömkande, sentimentala och upplösande.

Det förefaller mig som om jag här — liksom mindre tydligt i min artikel — sagt alldeles detsamma som Du gör i Ditt brev.

Din tillgivne
HERBERT TINGSTEN

(Professor Herbert Tingstens svar är diktat i telefon från utlandet.)